

VÄLFÄRD OCH JÄMLIKHET HANDLAR OCKSÅ OM ARBETSLIVSUTVECKLINGEN

Innebörden hos ord som är nednötta i idé- och kulturdebatt blir lätt inskränkt. Exempelvis ”välfärd”: man tänker bara på de offentliga systemen och institutionerna för trygghet, utbildning, vård och omsorg. Men villkoren i det arbete som upptar det mesta av människors vardag och styr mycket av deras liv tillhör också välfärden. I arbetet avgörs mycket av vårt sätt att leva, tänka och handla i världen – våra möjligheter att ”fara väl” genom livet. Detta är utgångspunkten för den bok jag läst denna sommar, sammanfattat i dess titel *Arbete och välfärd*. Den är ett av de viktigare bidragen till ökad förståelse för samhällsutvecklingen som utkommit under senare år.

HÄR FINNS EN delvis personlig historia. *Arbete och välfärd* kan betraktas som en uppföljning av en bok med likartade teman som kom ut för 30 år sedan med den lite märkliga titeln *Ledning för alla*. Jag fick fatt i den efter att i en följd av år grottat ner mig i arbetets och arbetarklassens historia (vilket resulterade i boken *Arbetets Arv*). *Ledning för alla* stod däremot mitt i nutiden med blicken in i arbetets framtid, såsom dåtidens

arbetslivsforskning uppfattade det. Jag lärde mig mycket, också om sådant jag erfarit och anat på min egen arbetsplats och i facket. Jag kom kunskapsmässigt ikapp min tid.

Arbete och välfärd har samma redaktör: Åke Sandberg. Vi har anledning att buga för hans insats under lång tid – en uthållig och oavbrutet produktiv kultur- och forskargärning. Jag läser boken med samma känsla av att komma ikapp min tid. Flera texter knyter direkt an till teman från 80-talsboken, och flera av författarna var representerade även där.

VAD HAR HÄNT sedan dess? Har analyser och förutsägelser i *Ledning för alla* bekräftats? Där luftades farhågor för sådant som polarisering, uppluckring av anställningsförhållanden, försvagade fackliga positioner och nya psykosociala påfrestningar i spåren av de konsultdrivna managementsmodellerna från USA. Dessa stod på tröskeln att omsättas i praktiken under 90-talskrisen, då de snabbt överflyglade den internationellt framstående svenska arbetslivsforskningens inflytande. I den nya boken får vi veta en hel del om vad som kom ut av detta, naturligtvis

kompletterat med nya teman – om genusperspektiv, om utvecklingen i den offentliga tjänstesektorn och servicenäringsarna, om klassamhällets förändring i stort.

Arbete och välfärd är på drygt 500 sidor, tvåspalt, med 24 bidrag från olika forskare i de mest skilda ämnen. Det är förstås ogörligt att referera en sådan bok. Här måste devisen ”ingen nämnd, ingen glömd” gälla. Jag kan bara uppmana läsaren att loda omkring i floden av fakta och referat av aktuell forskning, och fiska upp idéer och perspektiv av det slag som vi om möjligt än mer än för 30 år sedan behöver i den viktiga debatten om arbetslivets utveckling.

MEN ETT BIDRAG vill jag stanna inför, eftersom det triggade en gammal nerv: några rader i Carl le Grand och Michael Thålin's magistrala kapitel ”Arbete i Sverige från 1970-tal till 2010”.

De refererar på sid 183 till de inflytelserika modellerna från Melvin Kohn och Robert Karasek över hur olika typer av arbeten med olika ”mentalt innehåll” påverkar människors livsvillkor, resurser och välbefinnande. I det sammanhanget kommer de in på en annan på sin tid mycket inflytelserik arbetslivsklassiker, Harry Bravermans *Arbete och monopolkapital* från 1974.

BRAVERMANS BOK GJORDE starkt intryck på mig. Man kan rent av säga att den var något av en perspektivvända. Allteftersom mer empiriskt inriktade studier genomfördes fick den så småningom berättigad kritik för en deterministisk

ÅKE SANDBERG
professor emeritus vid
sociologiska institutionen,
Stockholms universitet

och endimensionell syn på arbetets i hans ögon lagbundna degradering under kapitalismen. Men boken rymmer likväl, som LeGrand och Thålin framhäver, ett levande arv som delvis förskingrats i senare tidens sociologiska forskning.

DET BRAVERMAN SATTE strålkastarljuset på var arbetets innehåll – hur arbetet bedrivs och styrs, dess föremål, arbetsuppgifternas art och komplexitet. I samhällsligt perspektiv arbete som i anspråkstagande av och påverkan på de mänskliga resursernas utveckling; i individuellt perspektiv arbetets frihetsgrad. Le Grand och Thålin skriver: ”Efter Braverman har dock arbetsinnehållet inom huvudfaran av den sociologiska forskningen om ojämlikhet tenderat att tonas ner som förklaringsfaktor till klasskillnader

i levnadsvillkor, till förmån för ett mer ensidigt maktperspektiv” (sid 185).

DET VAR INFLYTANDEFRÅGORNA som stod i centrum för 1970-talets arbetsrättsliga reformer – MBL, lagen om styrelserepresentation, LAS, löntagarfonderna. De är förstås viktiga, liksom arbetsmiljöarbetets förnyelse, som genom AML 1977 också hade ett centralt inslag av inflytande. Men en dimension saknades. Ges de anställda i kraft av hur deras arbetes innehåll ser ut tillräckliga reella resurser för att påverka arbetsförhållandena? Hur ser våra (i och för sig blygsamma!) formella, arbetsrättsliga eller fackliga befogenheter förankring i arbetets vardagsverklighet ut? Maktresur-

ser växer inte bara ur formella rättigheter utan också ur arbetets innehåll och den ställning på arbetsplatsen och arbetsmarknaden som detta ger oss.

Det är denna fråga Braverman lämnat i arv. Han var inte först att ställa den. Arbetarförfattaren Folke Fridell såg samma problematiska relation mellan arbetsförhållanden och demokrati i slutet av 1940-talet: "Vår värdelöshet, vår lättersättlighet, vår stigande enfald kväver oss till döds bland maskiner och löpande band. Det är vidunderligt att tänka sig en demokrati på ett sådant underlag".

MAN KAN VIDGA perspektivet. Den demokrati som är baserad på politisk representation i nationalstatens församlingar undermineras i dag av globaliseringen. Den måste värnas och utvecklas genom en delvis förskjutning av tyngdpunkten i nationsöverskridande riktning. Men

det kan också ske genom en kompletterande förskjutning åt andra hållet: mot att stärka de många människornas positioner i arbetslivet, på arbetsplatserna, i verksamheterna. Men vilka möjligheter som ges där är mindre beroende av formella befogenheter, och mer av arbetsinnehållet.

Jag var inledningsvis inne på att begrepp som välfärd och demokrati lätt slits ner och får en inskränkt betydelse. Det gäller också ett annat av arbetarrörelsens honnörsbegrepp, jämlikhet. Det är ju detta som LeGrand och Thålin menar när de i citatet ovan påpekar hur vi tappat arbetsinnehållets roll som faktor bakom klasskillnaderna i samhället.

I DEBATTEN KRING ojämlikhetens utveckling i samhället talas nästan enbart om skillnaderna i människors inkomster. Jämlikhetsfrågan reduceras

då till en fråga om omfördelning här och nu, vanligen konkretiserat i kraven på förändrad beskattning. Hur viktigt detta än är så representerar det ett inskränkt synsätt på vad som i längden, på ett hållbart sätt, kan säkra och understödja ökad jämlikhet. Även här vidgar ett ökat fokus på villkoren i arbetslivet perspektiven. (Viktiga insikter på detta område kan vi få från forskare som Amartya Sen eller Gösta Esping-Andersen med

begrepp som "The Capability Approach" och "The Opportunity Structure").

Att om en sådan omfattande och innehållsrika bok som *Arbete och välfärd* klaga på vad som saknas kan verka magstarkt. Men för en fortsatt debatt i bokens spår kan jag inte låta bli att peka på några saker. En lucka i boken är den i dag allt viktigare frågan om lärande i arbetet och utvecklingen av lärande arbetsorganisationer. Här finns också en under-

liggande kunskapsteoretisk fråga om föreningen av kodifierade och icke-kodifierade kunskaper i arbetet. I det sammanhanget saknar jag i bokens referenser hänvisningar till Ikujiro Nonakas viktiga bidrag om "det kunskapsproducerande företaget". Jag saknar också en mer genomgripande diskussion om övergången från drivande till dragande produktionssystem ("push till pull"), vilken faktiskt också kan få en frigörande potential.

Men dessa anmärkningar blottar bara hur rikt detta ämne är för var och en som funderar på hur kapitalismen kan reformeras. *Arbete och välfärd* är en oundgänglig ingång i ämnet.

Örjan Nyström
är författare

